

УДК 342.9

Д. М. Худенко

ЗАГРОЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯМ БЕЗПЛОТНИХ ПОВІТРЯНИХ СУДЕН (НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ)

Сформульовано суб'єктивний погляд на стан організації заходів, пов'язаних з протидією загрозам зловживання застосуванням безпілотних повітряних суден на прикладі поліції України.

Розглянуто поняття безпілотних повітряних суден, їх види, порядок використання ними повітряного простору та його основні порушення, стан оснащення поліції засобами протидії суднам такого різновиду, а також основні методи та способи протидії їм.

Загрозу зловживання використанням безпілотних повітряних суден запропоновано розцінювати як ризик та небезпеку соціального характеру, що значно реальніша ніж 10 років потому, а також такою, яка потребує подальшої протидії та вивчення.

Ключові слова: поліція, безпілотне повітряне судно, стан, захід, ризик, загроза, зловживання, правопорушення, організація, охорона, будівля, склад, озброєння, напад, оборона.

Постановка проблеми. У світі через доступність новітніх технологій правопорушники використовують безпілотні повітряні судна (БПС) під час терористичних актів, контрабанди, доставлення наркотиків чи засобів зв'язку ув'язненим і т. п., що не є виключенням для нашої країни. В Україні незахищеною перед подібного роду загрозами була низка суб'єктів, об'єктів та процесів, які належать до сфери управління МВС України. Це, наприклад, атомні електростанції, порядок здійснення охорони державного кордону або забезпечення громадського порядку, поліцейські у складі зведених загонів або військовослужбовці Національної гвардії України (НГУ) в районі ООС/АТО тощо. Продовжуючи ілюстрацію прикладів, зазначимо, що ймовірність ризику зловживання застосуванням БПС взагалі та щодо адміністративних будівель поліції зокрема вища, ніж ще 10 років потому. Спеціальні методики протидії згаданим загрози на вказаних об'єктах відсутні. Констатація у п. 9 Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020 [1], розроблення системи озброєнь на основі технологій у сфері автономних безпілотних апаратів як загрози національній

безпеці та національним інтересам України зайвий раз вказує на важливість дослідження такої загрози. Натомість чинне законодавство все ще має прогалину у процесуальних нормах організації протидії зловживанню застосуванням певних видів БПС. Публічного єдиного реєстру або системи візуалізації польоту всіх БПС не існує. Тому виникає потреба в отриманні нового наукового знання про стан протидії зазначеній загрози, що особливо актуально в умовах окупації та озброєної агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення зазначеної вище проблеми, свідчить про те, що вивченням різних аспектів застосування БПС займалися українські вчені, серед яких Є. І. Бакутін, О. А. Баранов, Ю. О. Белашов, В. І. Василичук, Є. В. Коваленко, Н. П. Ковтюх, І. П. Козаченко, Р. В. Корольов, Н. О. Королюк, Д. Й. Никифорчук, О. В. Петров, О. О. Ручка, К. В. Сюлев, С. В. Тягай та інші, а також їх закордонні колеги – Р. В. Кірічек, Е. Д. Філін, Р. Buzás, S. Sullivan, D. Kelsey, E. Stacker, J. Ramos та інші. У Державному науково-дослідному інституті (ДНДІ) МВС України виконувалися дві науково-дослідні роботи, пов'язані з

розробленням засобів протидії БПС. Однак наявні розвідки в адміністративно-правовій науці фрагментарні та стосуються об'єктів досліджень різних галузей наукових знань. Наразі не приділено належної уваги вивченню сучасного стану організації заходів, пов'язаних з протидією загрози зловживання застосуванням БПС щодо приміщень поліції.

Метою статті є висвітлення загрози зловживання застосуванням БПС на прикладі поліції, для чого необхідно охарактеризувати поняття БПС, порядок використання ним повітряного простору та його порушення, загрозу зловживання використанням БПС, стан оснащення поліції засобами протидії таким суднам, а також основні методи та способи протидії їм.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 23 ч. 1 ст. 3 Повітряного кодексу України (ПК України) безпілотне повітряне судно – це повітряне судно, призначене для виконання польоту без пілота на борту, керування польотом якого і контроль за яким здійснюються за допомогою спеціальної станції керування, що розташована поза повітряним судном [2]. Наведене визначення не єдине. Наприклад, за версією Міністерства оборони України (МО України), БПС – безпілотний літальний апарат – повітряне судно, керування польотом якого і контроль за яким здійснюються дистанційно за допомогою пункту дистанційного пілотування, що розташовано поза повітряним судном, або повітряне судно, яке здійснює політ автономно за відповідною програмою.

Існують різновиди БПС, в основу поділу яких покладено різну природу класифікації. Зокрема, за призначенням їх класифіковано на цивільні, бойові та спеціальні. Існують й інші критерії, наприклад, за місцем базування, способом зльоту та посадки, типом системи керування польотом тощо. Також виділяють класифікацію безпілотних авіаційних комплексів залежно від класу – I клас (легкі), II клас (середні) та III клас (важкі).

Чинні правові норми, у яких акумульовано використання повітряного простору БПС, встановлено ПК України, Положенням про використання повітряного простору України [3], Правилами використання повітряного простору України [4] тощо.

Загалом в Україні з 2015 р. активно розпочався процес нормативно-правового врегулювання використання БПС з

урахуванням стандартів та рекомендованої практики міжнародної організації цивільної авіації й організації Північноатлантичного договору. Наприклад, для БПС сегмента державної авіації встановлено Правила виконання польотів безпілотними авіаційними комплексами державної авіації України [5]. Порівняно з ЄС та РФ український нормативно-правовий процес розпочався пізніше, розвинутим є законодавство Великої Британії, а жорсткішим – у РФ та Республіці Білорусь.

Згідно із порядком використання БПС повітряного простору відповідне цивільне повітряне судно має бути зареєстроване в Державному реєстрі цивільних повітряних суден України, а для виконання польотів у деяких випадках потрібен дозвіл. Однак є виключення з реєстрації та умов польотів. Так, не підлягають реєстрації у цьому реєстрі БПС, максимальна злітна вага яких не перевищує 20 кг і які використовують для розваг та спортивної діяльності. Такі повітряні судна підлягають обліку у профільних організаціях.

Відмінність мають міжнародні польоти іноземних цивільних БПС, які виконують на підставі спеціального дозволу уповноваженого органу з питань цивільної авіації, що видається за погодженням з МО України в порядку, встановленому авіаційними правилами України.

Польоти БПС масою до 20 кг включно виконуються без заявок на використання повітряного простору, без дозволів на використання повітряного простору, без інформування органів управління Повітряних Сил Збройних Сил України та органів об'єднаної цивільно-військової системи організації повітряного руху України, органів Державної прикордонної служби України, органів обслуговування повітряного руху та відомчих органів управління повітряним рухом за умови дотримання 8 вимог. Наприклад, коли польоти виконуються не ближче 500 м від пілотованих повітряних суден, польоти не виконуються над об'єктами (зонами), які визначені МО України, МВС України, Державною прикордонною службою України, поліцією та низкою інших міністерств і відомств, іншими військовими формуваннями та правоохоронними структурами, утвореними відповідно до законів України та відносно яких здійснюється охорона/державна охорона (за умови позначення території навколо цих об'єктів інформаційними знаками про заборону

польотів БПС та/або шляхом оприлюднення меж такої заборони), крім випадків виконання польотів за дозволом зазначених вище повноважних органів.

В інших випадках польоти БПС масою до 20 кг включно та усі без винятку польоти БПС масою більше 20 кг виконуються у межах спеціально встановлених зон та маршрутів з дотриманням вимог щодо подання заявок на використання повітряного простору, отримання дозволів та умов використання повітряного простору, а також інформування відповідних органів [6].

За порушення порядку використання БПС для фізичних та юридичних осіб передбачено юридичну відповідальність. Фізична особа, що керувала БПС, може бути притягнута до кримінальної відповідальності за ст. 281 або 282 КК України, якщо в результаті польотів буде створена небезпека для життя людей чи інші тяжкі наслідки, або ж виникне загроза безпеці повітряних польотів. Якщо БПС буде використано як зброя для злочину, то можливі кваліфікації за ст. 112, 258 КК України та ін. В останньому випадку об'єктивна сторона злочину може бути виражена у формі нападу на приміщення правоохоронних органів, зокрема поліції.

Якщо ж фізичною особою – суб'єктом авіаційної діяльності – виконано політ з порушенням нормативно-правових актів, які регулюють діяльність авіації, то передбачена відповідальність за ст. 111 КУпАП.

Зазначимо, що 2020 р. розроблявся законопроект, де пропонувалася відповідальність фізичних осіб за діяння з використанням БПС, що порушують громадський порядок і спокій громадян. Акт надавав би МВС України дозвільні повноваження з контролю використання усіх БПС, вага яких складає від 0,25 до 20 кг, що є одним із основних критеріїв для кваліфікації діяння.

Відповідальність юридичних осіб – суб'єктів авіаційної діяльності – за порушення правил та порядку використання повітряного простору України встановлена ст. 127 ПК України. До осіб, які вчинили низку порушень, зазначених нижче, застосовують фінансові санкції.

Змістовний перелік із 7 груп порушень використання повітряного простору України наведений у п. 46 чинного Положення про використання повітряного простору України, серед яких, наприклад, політ групи повітряних суден, кількість яких перевищує, зазначену в

заявці, або порушення вимог щодо порядку перетинання державного кордону та виконання польоту в зоні з особливим режимом використання повітряного простору України тощо.

Характеризуючи загрозу зловживання використанням БПС як одну з небезпек соціального характеру, зазначимо, що вона може проявлятися у формі терористичного акту. Терористичні акти бувають різного масштабу та спрямування, становлять серйозну небезпеку для життя та здоров'я людини, а також національної безпеки держави. Такі акти мають більш ширше поняття або включають терористичну діяльність. Під терористичною діяльністю розуміють діяльність, яка охоплює: планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, а також і участь у таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму; проходження навчання тероризму; виїзд та в'їзд в Україну з терористичною метою; фінансування та інше сприяння тероризму тощо.

Відповідно до ст. 50 Кодексу цивільного захисту наслідки терористичної діяльності визнано одним із джерел небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру [7]. З урахуванням цього можливо говорити поки що про реагування на таку подію, а точніше на її наслідки силами та засобами цивільного захисту.

Водночас МВС України спільно з поліцією організовує боротьбу з тероризмом шляхом запобігання, виявлення та припинення кримінальних правопорушень, учинених з терористичною метою, розслідування яких віднесено законодавством України до компетенції поліції; дає Антитерористичному центру при Службі безпеки України (СБУ) необхідні сили і засоби; забезпечує їх ефективне використання під час операцій [8].

Практика та результати наукових досліджень свідчать, що терористична діяльність може бути спрямована на атомні електростанції [10]. В історії існують реальні факти як погроз підірвати ядерний пристрій

(1975 р., погрози американській компанії *Union Oil Co. Of California i m.n.*) або ядерний об'єкт (початок 90-х рр., Смоленська та Курська АЕС; 2016 р., Бельгійська АЕС тощо), так і діяльності терористів, пов'язаної із порушенням державного кордону. У цьому контексті виникає думка про не готовність держави повноцінно протистояти спланованим терористичним актам із застосуванням БПС. Правильним є те, що традиційні види озброєння, наприклад, протиповітряної оборони, розраховані на великі і віддалені цілі, а не на нано-, мікро- і міні-апарати, що літають на малих висотах [9, с. 322, 323, 324].

Слід зазначити, що 2020 р. Урядом України констатовано необхідність застосування пріоритетних заходів, пов'язаних з уведенням у дію автоматизованих систем протидії загрозам вчинення за допомогою БПС диверсій або терористичних актів. Ці заходи стосуються, насамперед, атомних електростанцій, що охороняються військовими частинами НГУ, та оснащення підрозділів охорони державного кордону [11], але не поліції.

Відносно потенційно вразливих в Україні об'єктів розміщення сил та засобів поліції, наприклад, адміністративних приміщень, складів озброєння, місць зберігання проваджень, архівів чи речових доказів, ізоляторів тимчасового тримання, аналогічні загрози не варто виключати.

І поки не зафіксовано спроби протиправного використання БПС на згаданих об'єктах, є сенс пропонувати нормативно-правову регламентацію протидії БПС та проводити дослідження, а також займатися методичними розробками. Адже до певного моменту вважалося, що хуліганський сценарій нападу або напад під час масових заворушень на об'єкти, де розміщується поліція, є більш реальним, може мати стихійний характер, а не детально та заздалегідь спланований терористичний характер із використанням БПС. Натомість прикрою ілюстрацією стали події 2014 р. із захопленням адміністративних будівель органів внутрішніх справ (ОВС) України. В зоні ОСС неодноразово застосовують БПС для знищення українських військових або складів із озброєнням.

Аналіз чинного законодавства, зокрема Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) поліції [12], свідчить, що функція охорони адміністративної будівлі в основному покладається на чергову

службу. Ця служба доки не має спеціальних систем або знарядь протидії БПС під час здійснення охорони, на що вказує відсутність відповідних нормативних положень. Аналогічна ситуація з відкритими інструкціями щодо протидії БПС. У такій ситуації наявна в українському законодавстві заборона польотів БПС над об'єктами МВС України вочевидь може виявитися недостатньою.

Слід об'єктивно зауважити, що поліцією мобільні засоби протидії БПС типу гвинтівок використовувалися під час Євробачення, футбольних матчів тощо. Масового розповсюдження хоча б такого типу спеціальних засобів не відбулось. Оперативних способів та спеціальних засобів реагування на БПС у своєму арсеналі поліція у кожній області не демонструє.

Зокрема, станом на 06.11.2020 р. аналіз інтернет-сервісу "Prozorro" показав, що з 2015 р. оприлюднено мінімум 360 відомостей про закупівлі, пов'язані із БПС. Із цієї кількості 85 % закупівель відбулося. На період 2018–2020 рр. припадає 56 % закупівель. Не менше ніж 18 випадків стосувалося послуг або пристроїв протидії БПС, які для зручності можна згрупувати таким чином:

- комплекси придушення БПС (спеціальний комплекс, у т. ч. "АЕРОСКОП", військова частина 3045 НГУ, м. Вараш, Департамент господарського забезпечення СБУ, м. Київ) – 2 факти;

- тренажери (комплекс радіоелектронної боротьби з безпілотними літальними апаратами "Буковель АД", Житомирський військовий інститут С. П. Корольова) – 2 факти;

- сповіщувачі (сканери радіочастотного діапазону, військова частина 3044 НГУ, м. Южноукраїнськ, військова частина 3043 НГУ, м. Нетішин) – 3 факти;

- послуга з виконання складової частини науково-дослідної роботи ("Розроблення пристроїв локалізації сигналів дистанційно-пілотованих повітряних суден", шифр "Простір", ДНДІ МВС, м. Київ; "Розробка та створення мобільного пристрою протидії безпілотним повітряним суднам" шифр "Янтра", ДНДІ МВС, м. Київ) – 2 факти;

- послуги щодо здійснення доставки, монтажу та обслуговування апаратури спеціального наземного обладнання системи примусової посадки та реєстрації польоту (безпілотний літальний апарат "БАС-GPS",

військова частина А3808, м. Хмельницький) – 4 факти;

– встановлення блоків примусової посадки та реєстрації траєкторії польоту (безпілотних літальних апаратів “БАС GPS”, військова частина А0215, м. Вінниця, військова частина А3808, м. Хмельницький) – 5 фактів.

Отже, необхідними, а також експериментальними, засобами протидії БПС володіють кілька державних правоохоронних та військових інституцій у Києві, Вінницькій, Хмельницькій, Рівненській та Миколаївській областях.

Наразі поліція компетентна отримати відповідну допомогу у порядку взаємодії від МВС, НГУ, СБУ або МО України, а також передбачити загрозу у вигляді ризику зловживання БПС у планах оборони будівель. Ще можна під час інструктажів особового складу звертати увагу на безпечну відстань у разі виявлення підозрілих предметів. Можна припустити, що безпечна відстань для ведення спостереження під час охорони підозрілого предмета за БПС може варіюватися залежно від його розмірів, типу вибухового пристрою, стану – в польоті чи на землі. Конкретна відстань потребує додаткового вироблення рекомендацій на підставі додаткових досліджень.

На завершення зазначимо, що природу методів протидії польоту БПС вчені та практики пов'язують із застосуванням достатньо складних акустичних, лазерних, короткохвильових радіоелектронних систем, систем перехоплення управління, противодронів, сіток або спеціально-тренованих птахів тощо.

До основних способів нейтралізації польоту БПС відносять: знешкодження або пошкодження; вплив на пульт керування; заглушення чи перетворення сигналів дистанційного пілотування БПС. Наприклад, до останніх можна віднести БПС-перехоплювачі або БПС-камікадзе. Одним із варіантів технічних рішень БПС-перехоплювачів є БПС із сіткою чи БПС-камікадзе – польський БАК “Warmate” або баражуючий боєприпаси “Него 30”.

Достатньою мобільністю користуються гвинтівки для нейтралізації БПС або помпові рушниці, наприклад, британська гвинтівка “DroneDefender” та французька рушниця “SuperNova” та ін. Досвід застосування вітчизняних розробок під час охорони поліцією громадського порядку на масових заходах показав працездатність київських спеціальних

комплексів “Антидрон”, які блокують відповідні частоти для БПС.

Висновок

Стан організації заходів, пов'язаних з протидією загрозам зловживання застосуванням БПС у поліції, потребує поглибленого дослідження, нормативно-правової та методичної регламентації, а також вирішення питання про додатковий перегляд норм належності озброєння та спеціальної техніки, перегляду підходів до охорони адміністративних будівель, ізоляторів тимчасового тримання, архівів, складів тощо. Це може слугувати підґрунтям для подальших наукових розробок із зазначеної тематики.

Перелік джерел посилання

1. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 21.01.2021).

2. Повітряний кодекс України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (дата звернення: 21.01.2021).

3. Про затвердження Положення про використання повітряного простору України : Постанова КМУ від 06.12.2017 р. № 954. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.01.2021).

4. Про затвердження Авіаційних правил України “Правила використання повітряного простору України” : наказ Державної авіаційної служби України та МО України від 11.05.2018 р. № 430/210. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1056-18#Text> (дата звернення: 21.01.2021).

5. Про затвердження Правил виконання польотів безпілотними авіаційними комплексами державної авіації України : наказ МО України від 08.12.2016 р. № 661. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0031-17#Text> (дата звернення: 21.01.2021).

6. Порядок використання повітряного простору безпілотними повітряними суднами. URL: <https://avia.gov.ua/bezpilotni-povitryani-sudna-2/> (дата звернення: 21.01.2021).

7. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-IV. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
(дата звернення: 21.01.2021).

8. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-ІМ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/638-15#Text>
(дата звернення: 21.01.2021).

9. Застосування досвіду АТО для підготовки фахівців зв'язку РТЗ та ІС: навч. посіб. / А. М. Алімпієв та ін. Харків : ХУПС, 2016. 326 с.

10. Голубок М. Г. Класифікація загроз для ядерних установок. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. Харків : ХУПС, 2015. Вип. 1. С. 115–119.

11. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2020 рік : Розпорядження КМУ від 09.09.2020 р. № 1133-р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR201133.html (дата звернення: 21.01.2021).

12. Про затвердження Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України : наказ МВС України від 23.05.2017 р. № 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-17#Text> (дата звернення: 21.01.2021).

Стаття надійшла до редакції 12.02.2021 р.

УДК 342.9

Д. Н. Худенко

УГРОЗА ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЯ ПРИМЕНЕНИЕМ БЕСПИЛОТНЫХ ВОЗДУШНЫХ СУДОВ (НА ПРИМЕРЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ УКРАИНЫ)

Сформулирован субъективный взгляд на состояние организации мероприятий, связанных с противодействием угрозе злоупотребления применением беспилотных воздушных судов на примере полиции Украины.

Рассмотрены понятие и виды беспилотных воздушных судов, порядок использования ими воздушного пространства и его основные способы нарушения, состояние оснащения полиции средствами противодействия таким судам, а также основные методы и способы противодействия им.

Угрозу злоупотребления использованием беспилотных воздушных судов предложено расценивать как риск, как одну из опасностей социального характера, которая значительно реальнее, чем 10 лет тому назад, и такой, которая требует дальнейших исследований.

Ключевые слова: *полиция, беспилотное воздушное судно, состояние, мероприятие, риск, угроза, злоупотребление, правонарушения, организация, охрана, здание, склад, вооружение, нападение, оборона.*

UDC 342.9

D. Khudenko

THREAT OF ABUSE BY THE USE OF UNMANNED AIRCRAFT (ON THE EXAMPLE OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE)

The article formulates a subjective view on the state of organization measures related to counteracting the threats of abuse of unmanned aircraft (on the example of the National Police of Ukraine).

The author is a supporter of the legislative definition of the concept of unmanned aircraft as an aircraft designed to fly without a pilot on board, whose flight is controlled and control is carried out by a special control station located outside the aircraft.

The types of unmanned aerial vehicles, the procedure for their use of airspace and its violation, the state of equipping the police with means of counteraction to such vessels, as well as the main methods and ways of counteracting them are considered. At the same time, the risk of abuse of the use of unmanned aircraft is proposed to be regarded as one of the dangers of a social nature, which is much more real than 10 years ago.

Particular attention is paid to the lack of special methods to counteract this type of risk in the event of an attack on police buildings, special police stations, warehouses, archives, etc. It is stated that the current legislation contains a gap in the regulation of the organization of counteraction to the abuse of certain types of unmanned aircraft.

Based on open sources, it is estimated that over the past 5 years including several state law enforcement and military institutions in Kyiv, Vinnytsia, Khmelnytsky, Rivne and Mykolayiv regions have necessary, experimental means of counteracting unmanned aerial vehicles.

It is concluded that the state of the organization of anti-terrorist measures related to combating the risks of abuse of unmanned aerial vehicles requires in-depth study, legal and methodological regulation, as well as addressing the issue of revision of weapons and special equipment, approaches to protection of objects.

Keywords: *police, unmanned aerial vehicle, condition, measure, risk, threat, abuse, offense, organization, security, building, warehouse, armament, attack, defense.*

Худенко Дмитро Миколайович – старший оперуповноважений Департаменту Національної поліції України

<https://orcid.org/0000-0002-9789-2361>